

Barnbespisningen och vinhandeln

— två stora ärenden i den gamla kommunalnämnden

År 1842 brukar betecknas som den svenska folkskolans födelseår. Men redan långt dessförinnan hade man haft en enkel skola på Sollerön. Om denna har Bror Moen berättat i Sool-Öen 1973. Det äldsta protokoll han har fått tag i är från år 1815, där man beslöt, att varje hushåll måtte åläggas att erlägga visst quantum spannmål att avlöna »tvenne skicklige Scholelärare,« som skulle undervisa i »innan- och utanläsning av vanliga kristendomsstycken, den så nödiga och nyttiga skrivkonsten, jämte de första grunderna uti räknekonsten — ifall man framledes kunde erhålla någon Scholelärare, som däruti ägde insikt.«

Vad som däremot inte är känt är att skolbespisningen på Soll kan fira hundra år. Redan från den 6 januari 1864 hittar man ett kommunalnämndsprotokoll av följande lydelse:

—Efter för utt Sked Kallelse Samanträde Nemdens Ledamöter för att Sammanråda om Noget understöd till de Fattiga Skolbarnen i för Samlingen och Efter Någon Rådplägning i Hämnet Stanade vid det Beslut at af Fatti Kasan till gångar in Kiöpa en Tuna Bland Säd.

Böhl I. Andersson

År 1872 hade man »Inköpt och Malit Spanmål för att Under Hålla Fattiga Skolbarn under Läsetärminen 1 Tunna 18 Fjärd.« (3 ¼ tunna)

Protokoll den 13 Jan. 1878:

Framstäldes Fråga om något understöd skall beviljas fattiga skolbarn under Läsetiden och beslutades att mjöl och Strömming skall hemköpas från falun, för att sedan beredas till middagskost under Läsetiden.

Mats Olof Larsson

Tydligen har någon form av matlagning förekommit, för 22 Jan 1882 kommer följande protokoll:

Framstäldes ordföranden huru det Skulle ställas med middagskost till fattiga skolbarn för vintertermin år 1882 och öfverläggning derom beslutades att det *äfvén i år* på samma Sätt som förr skall af Fattig Kasans medel anskaffas Mjöl, potatis och strömming, och Legas en qvinna som tillredar mat till middag till fattiga skolbarn, och om möjligt att detta kan anhårdnas till måndagen den 30 Januari.

Även åren 1883—1889 följer protokoll av liknande lydelse. Vem som skött matlagningen återspeglas i följande utdrag ur protokoll av den 10 Jan. 1886: Böl Anna Persdotters begäran att få 18 kronor för Matredning till Skolbarnen under innevarande år (i tre månaders tid) beviljades. År 1890 upphörde »matredningen« tydligen enl. protokoll av den 26 Jan. 1890

Beslutades att i stället för att förr om åren varit vanligt att tillaga mat åt fattiga skolbarn skulle i år utdelas den säd som fåtts till skänks af socknen och köpas en ½ tunna strömming af fattigkassans medel och fördelas lika emellan nedannämnda skolbarn och föräldrar, (varpå följde en del namn).

Detta fortsätter ett par år till år 1892. Troligt är att tilldelningen upphörde då. Hur många som fått del av bespisning och tilldelning framgår inte alla år, eftersom barnen vissa år fördes i särskild bok, men av protokollen framgår följande:

1884	27 barn
1886	22 barn
1890	17 barn
1891	13 barn
1892	4 barn

Siffrorna talar sitt tydliga språk om bättre tider. Kan det bero på att förhållandena förändrats, åtminstone i vissa familjer, tack vare att »vinhandeln« äntligen upphört?

Ryssnis Anna, som fick ta vid »matredningen« efter sin svärmor Böl Anna, har berättat att det samlades in säd, som man skulle mala till mjöl och baka tunnbröd av till skolbarnen, »men den säden var så dåligt rensad, att det mjöl som blivit av den inte kunde gå att baka bröd av. När vi malde åt oss själva, så malde vi av vår egen säd så mycket, att det räckte att baka en dag åt skolbarnen också.« — Tallrikar användes inte på den tiden, utan man fick strömmingen på det tilldelade brödet, potatis sattes fram på bordet i en träskål, och disken blev enkel, för »tallriken«, d.v.s. brödet, åt man upp.

Vid vår fråga om det inte blev ont om plats i stugan svarade hon: »De kom inte alla på en gång, och de minsta fick vara i kammaren, och en del av dem fick jag lov att hjälpa.« En pojke var så odygdig, att han blev avstängd från bespisningen. — »Fick han ingen mat då?« — »Jo, kom int han som förut, men då fick han en stol för sig själv och fick falla på knä vid stolen, medan han åt. Jöns fick väl hjälpa mig att hålla ordning, när han var hemma, och det gjorde han, så det blev både respekt och fruktan. Maten skulle tysta mun!«

En viss bespisning ordnades på 1900-talet på rent privat initiativ. Om det har Järk Kisti berättat: Lärarinnan Alma Larsson, »Alma« vanligen kallad, frågade barnen vad de fått att äta, innan de gått till skolan. En del hade inte fått någonting, och dessa var trötta och ohågade och hade svårare att lära än de, som hade fått mat. Då köpte Alma havregryn och mjölk och kokade en stor gryta gröt varje morgon och gav åt dem, som inte brukade få någon mat. Det märktes snart stor skillnad på dessa barn, de blev intresserade, lärankiga och snälla. Hon fortsatte, men eftersom hon hade så många andra bestyr, fick den kvinna som skötte städningen också hjälpa henne med tillagningen.

Alma flyttade så småningom från skolan till egen bostad, och där i närheten fanns en familj i svåra ekonomiska omständigheter. Alma bar dit korgar med mat men tyckte inte det hade någon påvisbar inverkan på barnen. Hon förstod orsaken: att maten inte kom barnen utan familjen till godo. Då tog hon både tallrikar, skedar och mat med sig i en korg och stannade tills barnen hade ätit, och det visade sig ha avsedd verkan. Barnen blev pigga som de andra, och vi förstår, att dessa barn alltid kommer att minnas Alma med stor tacksamhet.

Vi har redan nämnt »vin«-handeln. Den tycks numera vara ett ganska okänt kapitel i socknens historia. Men protokollen har en hel del att berätta om de styrandes kamp att komma tillrätta med den. Handeln med vin tycks ha uppkommit för att kringgå förbudet mot brännvinsförsäljning och tydligen varit ganska omfattande. Den största och mest betydande krogen har legat mycket centralt, nästan mitt emot kyrkan, mellan länsmansbostaden och Alma-skolan, som dock inte fanns då. Men handeln har tydligen bedrivits lite varstans, både på ön och på fastlandet. Till och med vid Lövbergsbron lär det ha legat en »filial«, men av den är nu bara grundstenarna kvar. Ofta skedde handeln i samband med kolleveranserna, då både leverantör och mottagare sökte skaffa sig fördelar därigenom. — Öster om Gruddgården låg Knutstjappan, »Knåjts-täpp«, där ännu renfana (»väggglåjsbåsk«, då den ansågs fördriva vägglös) och ett par knotiga äppelträd minner om var Knutsgården har legat. Där hade man utskänkning, och det påstods att det växte så bra kring gården, för att där var så gödslat av kundernas spyror!

Vad »vinet« bestod av har givit upphov till många funderingar. Man tror att »vinhandlaren«, grossisten, först inköpt en tunna av importerat, billigt vin, som utminuterades till kunderna i deras medhavda flaskor eller kaggar,

Johannesholms-glas.

Foto: Lars-Erik Klockar

men allt eftersom varan minskade i tunnan har den blivit påspädd med brännvin, lite vatten och mörk sirap. Huvudsaken var att den smakade gott och var rusgivande. Den tycks också i hög grad ha varit vanebildande, och många hem sägs ha blivit utfattiga därför. För att kringgå försäljningsförbudet »bjöd« man på starkvaran eller sålde på kredit, tills man i utbyte fick en revers på den ena åkerlappen eller skogslotten efter den andra. De styrande fick kärpa en hård kamp för att komma tillrätta med missbruket, som framgår av protokollen.

Det sista protokollet bär bl.a. Lars Dalins kraftfulla namnteckning. Hans barn finns med i den nybildade I.O.G.T.-logens stamtrupp. Barnen till vinstugans kunder blev godtemplare. En ny epok hade börjat, som satte stopp för hanteringen — om än inte för fylleriet.

Håll Albert Jönsson